

Svėdasas – *dvyjai* 'dvi' [Zinkevičius, 1966, p. 430–431]. Ši dalelytė vartojama ir prie kitų formų, pavyzdžiui, sudarant sangražinius daiktavardžius ir pusdalyvius. Todėl manytume, kad ir vns. 2. as. forma su *-tumai* (dirbtumai) yra ne *a* kamieno perdirbinys, o forma su dalelyte: vns. 2. as. forma su *-tum + dalelytė -ai*.

Giedrė Čepaitienė

LITERATŪRA

Jonaitytė, 1967 – Jonaitytė A. Latvių kalbos poveikis palatvės vakarų aukštaičių šnektų gramatinei sandarai. – Lietuvių kalbotyros klausimai, 1967, t. 9, p. 171–182.

Kazlauskas, 1961 – Kazlauskas J. Iš optatyvo istorijos. – Lietuvių kalbotyros klausimai, 1961, t. 4, p. 73–89.

Zinkevičius, 1966 – Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. – V., 1966.

Zinkevičius, 1972 – Zinkevičius Z. Smulkmenos XXV. – Baltistica, 1972, t. 12(1), p. 72.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Lietuvių kalbos katedra

[Iteikta
1983 m. birželio 6 d.]

Dėl būdvardžių formos *mažėliausis*

Žemaičiai dūnininkai apie Laūkuvą vartoja kai kurių būdvardžių aukščiausiojo laipsnio formą, sudarytą su priesagomis *-el- + -iausis*, *-ia* ir reiškiančią didžiausią koks gali būti daikto ypatybės kiekį, tačiau lyginimo aspekto nėra, pvz.: *baltiliūsis*¹ „labai baltas“, *lengviliūsis* „labai lengvas“, *menkiliūsis* „labai menkas“, *minkštiliūsis* „labai minkštas“, *pigiliūsis* „labai pigus“, *pilniliūsis* „labai pilnas, sklidinas“, *ploniliūsis* „labai plonas“, *silpniliūsis* „labai silpnas“, *sveikiliūsis* „visai sveikas (pavyzdžiui, grybas)“ ir kt. Šalia minėtų būdvardžių nelyginamosios formos vartojamas ir aukščiausiasis laipsnis su viena¹ priesaga *-iausis*, *-ia*, kuris paprastai reiškia didžiausią daikto ypatybės kiekį, palyginti su kitais tos rūšies daiktais, pvz.: *bálčiasis* „pats baltasis“, *lengviūsis* „pats lengvasis“ ir kt.

Priesaga *-el-* galėjo prilipti prie priesagos *-iausis*, *-ia* arba iš mažybinių būdvardžių, tokių kaip *mažilėlis*, *mažilytis*, *mažiliūkas* (Laūkuva), *mažėlėlis*, *mažėlytis*, *maželiūkas* (Lioliai) ir kt., arba iš būdvardžio *didelis*, *-ė* (apie Laūkuvą *didėlias*, *-ia*) aukščiausiojo laipsnio formos *didiliūsis* „labai didelis“ (šalia *didžiūsis* „pats didysis“).

Apytikris minėtųjų būdvardžių formų vartojimo plotas dūnininkų tarmėje pietuose siekia Žvingiųs (Šilalės raj.), rytuose Lioliūs (Kelmės raj.), tik minėtose kraštinėse vietose priesagos *-el-* balsis *e* nėra susiaurėjęs, tai yra čia tariama *balte-*

¹ Šiaurės vakarų dūnininkų nekirčiuotos priesagos *-el-* balsis *e* yra susiaurėjęs, išvirtęs į *ė* (kuris transponuotoje į bendrinę kalbą formoje rašomas kaip *i*). Pavyzdžiai šiame straipsnyje pateikiami transponuoti į bendrinę kalbą.

liausis (Žvīņģiai), *balteliausias* (Lioliai). Dounininkų plote formų su *-iliausis*, *-ia* šiaurisiais žinomas punktas yra Sedà, o vakaruose – Kuliaī.

Laukuviškai kartais pavartoja ir prieveiksnius su pabaiga *-iliausiejai*, pvz.: *atsiguliau vėliliausiejai*, *atsikėliau ankstiliausiejai* „atsiguliau labai vėlai, atsikėliau labai anksti“, *atlēkė greitiliausiejai* „atlēkė labai greitai, labai skubėdamas“.

Čia paminėtos būdvardžių formos su pabaiga *-eliausias* (*-eliausis*, *-iliausis*) ir prieveiksnių formos su pabaiga *-iliausiejai* iki šiol niekieno nebuvo pastebėtos ir kalbotyroje nebuvo žinomos.

Vladas Grinaveckis

Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas
Lietuvių kalbos katedra

Iteikta
1983 m. balandžio 30 d.

Dar dėl rytiečių [ie], [uo] fonologinės interpretacijos

Jau seniai pastebėta, kad lietuvių kalbos sutartiniai dvibalsiai *ie*, *uo* artikuliacija bei priegaidėjimu šliejasi prie ilgųjų balsių. Sudėtinis dvibalsius pasiūlyta laikyti fonemų junginiais, o *ie*, *uo* – monofonemomis [Žr., pvz., Mikalauskaitė, 1975, p. 56]. Tautosilabiniai dviejų balsinių fonemų junginiai mūsų kalbai nėra būdingi, todėl sunku būtų nuspręsti, kurie balsių inventoriaus elementai gali būti *ie*, *uo* sudedamosios dalys; tai padaryti trukdo ir labai nestabilus, neapibrėžtas „antrasis“ tų garsų dėmuo [plg. Топова, 1972, c. 141; Судник, 1972, c. 56–57]. Generatyvistai, nuosekliai laikydamiesi bifonemės ilgųjų balsių interpretacijos ($o' = a + a$, $e' = e + e$), visai logiškai *uo* ir *ie* skirsto į $u + a$ ir $i + a$ [Kenstowicz, 1972, p. 3–4]. J. Kazlauskas [1966, p. 75] antrąją *uo* dalį laiko fonemų / o / ir / a / archifonema, atskrandančia po balsio / u /.

Vieniems tyrinėtojams *ie*, *uo* vienafonemiškumas – savaime aiškus dalykas [Trost, 1966, p. 149], kiti pateikia išsamesnę vienafonemės traktuotės argumentaciją [Girdenis, 1981, p. 59–60]. Ypač išsamiai vienafonemę traktuotė motyvuojama įvairių tarmių fonologijos tyrinėjimuose: uteniškių [Kosienė, 1978, p. 31], šiaurės panevėžiškių [Kačiūskienė, 1982, p. 41], šiaurės žemaičių telšiškių [Girdenis, 1971, p. 25], kai kurių Baltarusijos lietuviškųjų salų [Судник, 1972, c. 57]. Vis dėlto vienafonemę traktuotė įtikino dar ne visus dialektologus. Pavyzdžiui, K. Garšva [1982, p. 66] siūlo pirmuosius *ie*, *uo* dėmenis sieti su pusilgiais / i /, / u /, o antruosius – su / e /, / o / ir, vadinasi, sutaptinius dvibalsius laikyti fonemų junginiais.

Mūsų tarmių tyrinėtojai svarbiausiu argumentu, įrodančiu, jog *ie*, *uo* priklauso ilgiesiems balsiams, pagrįstai laiko šių garsų monofongizavimą nekirčiuotame skiemenyje. Kaip žinome, šioje pozicijoje *ie*, *uo* vienbalsiais verčia iš esmės visos